

JAARVERSLAG 1988

Mijnheer de Minister,

De statutaire vergaderingen (drie plenaire en zes sectie-vergaderingen) hebben plaatsgehad in de lokaliteiten van het Paleis der Academiën in Brussel op 25 januari, 30 mei en 24 oktober 1988.

Lezingen gehouden op de plenaire vergaderingen :

J. LECHANTEUR : *In memoriam Jules Herbillon.*

F. DEBRABANDERE : *Familienamen van Romaanse oorsprong.*

Spreker draagt zijn lezing op aan de nagedachtenis van de heer Herbillon, op wie hij steeds een beroep heeft kunnen doen voor de verklaring van Romaanse familienamen. Dat hij af en toe een andere verklaring geeft dan wijlen Herbillon, doet niets af van zijn waardering voor de betreurde collega. Hij begint zijn reeks met enkele duidelijk Romaanse namen waarvoor hij geen enkele verklaring gevonden heeft : Asnong, Cherchie, Cherout(r)e, Fer-gloute, Feyton(g)s/Feyetons. Dan zijn er namen waarvoor nog geen afdoende verklaring werd gevonden : Bidaine, die wel niet Fr. bedaine „dikke buik” zal betekenen blijkens : 1145 Rainaldo Bidena, Laon. Van Mespreuve is de oudste vorm 1465 Gillis Mansepreuve, Rijsel. Houtekiet, -kier met talloze varianten kan niet „houten keet” betekenen. S. vermoedt Pikardische herkomst. Het oudste vb. van Quidouce, Quiddoes is 1389 Jakemard Desquidouches in Kortrijk. Raadselachtig is nog altijd Ceenaeme, Sename, Zeena(e)me.

Spreker gaat verder met een reeks Romaanse namen waarvoor zijn verklaring afwijkt van de gangbare. Belgeonne/Beljonne als

pendant van Schoonjans (vgl. Jonnard = Jeannard), Fortem(p)s als „Fort temps” (sterk weer), te vergelijken met Laitem „laid temps”; G(u)eulette als variant van Guillette (vgl. Geull(e)aume = Guillaume), Brismoutier als kerkdief, inbreker, Mureau, Murat, Muret als geplataliseerde varianten naast Meureau, Meurat, Meuret van Moreau, Moras, Moret, te vergelijken met Murice, Meurice, Maurice. Potargent is geen „pot d’argent” maar Pik. pau d’argent „weinig geld”, blijkens 1404 Pierre Peu d’argent, Laon. Hij verklaart Fr. resp. Pik. Chantillon/Cantill(i)on niet als afleiding van Ofr. chantille (Herbillon), maar als variant met voortonige n-epenthesis van Châtillon/Catillon.

Ten slotte behandelt spreker een reeks „Vlaamse” familienamen die uit Romaanse moeten worden verklaard. De Franse *ch* wordt soms als *s* en soms als *sch* aangepast. Chabailier wordt Schabaille en Schaballie; Charlet, Cherlet wordt Sarlet, Serlet, maar ook Charley, Scharlé/ Scharley en Schalley; Charlier wordt Scharlier en Schallier maar ook Sarlie, Serlie. De naam De Bunne gaat terug op De Bugnies. Blijkens zijn vroege verspreiding in Henegouwen, West-Vlaanderen en Noord-Frankrijk kan Derum(e)aux en zijn vele varianten (o.m. Dermaux, Dermauw) niet teruggaan op een Luxemburgse plaatsnaam Remaux in Freux. Spreker denkt aan Ofr. rumeau : uiteinde. De Wvl. familienaam Dopere komt van Dehopré, d.i. de Haut Pré (zie ook *Vlaamse Stam* XXIV (1988), 558). Geronnez geeft Gernee en Godet mondt uit in Goedee en zelfs Goedheid. Goedvriend(t) is niet noodzakelijk een goede vriend (vgl. Bonami), maar kan ook op Godefrindus teruggaan. Hurtecant, -kant, Hertecant, Hertegonne is blijkens 1387 Griele Hurtencannes, Brugge een eendenklopper, -vanger, d.i. „heurte canne”, vgl. D. Entenfänger, Entenmörder en Fr. Hurteleux. Janbroers of Jambroers is een reïnterpretatie van de plaatsnaam Jambloes, de vernederlandste uitspraak van Gembloux (Gembloers). Kinsabil/Keynsabyl/Keysabil is een geadapteerde spelling van Fr. Quinzebilles (vgl. D. Fünfzehnschilling). Levr(e)au werd in Vlaanderen Levrouw, Lievvrouw, Lievrouw. Lotthior, Lathioor en Lodrioor zijn te verklaren uit Lortiois en varianten, die opklimmen tot 1197 Oliverus de l’Orthioit, Doornik, d.w.z. plaats waar netels groeien (zie *De Leiegouw* XXIX (1987), 380-382). Monbailliu is eigenlijk een Maubailli „slechte baljuw”, zoals Monfils op Maufils teruggaat. Monsecour, Moncecur, Monchicourt is de plaatsnaam Monchecourt bij Dowaaï : 1215 Mauchicourt. Een

oud vb. : 1328 Robert de Mauchicourt, Valencijs. Paddebroek werd Pik. Padbrue en in Nederland Pabbuwe, Padbrugge; afstammelingen heten nu nog in Henegouwen Platbrood (Vl. *Stam*, 1987, 472, 526). Van Semmertier en De Saintmortier verwijzen naar Semoutiers in Haute-Marne. Som(me)ville, Son(ne)ville, Zonneville, de Somville, de Somviele, Dessomviele, -ville, Dason(ne)ville, Dasseville enz. vinden hun verklaring in 1295 Bertous d'Ason le ville, Pas-de-Calais, d.i. ad summum villae, op het hoogste punt van het dorp (*De Leiegouw XXX* (1988), 263-4). Wildemauwe is een Oostvlaamse vorm van de Henegouwse plaatsnaam Willemeau (zie Vl. *Stam*, 1987, 559).

M. FRANCARD : *Enquête sociolinguistique à Lutrebois*.

J. TAELEDEMAN : *Taalgedrag en sekse*.

De meest consistente bevinding bij correlatieve sociolinguïstisch onderzoek (in geïndustrialiseerde samenleving) is, dat vrouwen gemiddeld/procentueel méér prestigieuze taalvormen gebruiken dan mannen. Die taalvormen worden doorgaans aan de standaardtaal ontleend, wat impliceert dat vrouwen minder (lexicale) dialectresistentie vertonen dan mannen. Als verklaring hiervoor wordt doorgaans gegeven dat vrouwen meer dan mannen op hun taalgebruik beoordeeld worden. Mannen ontlene hun sociale prestige meer aan wat ze doen, vrouwen meer aan hoe ze zich voordoen (o.a. in hun taal).

In drie recente R.U.G.-verhandelingen is de correlatie taalgebruik/sekse op diverse plaatsen in Vlaanderen (St.-Amands, Ronse en Mol) onderzocht. De spreker confronteert de bevindingen met de bovengenoemde tendens. Daarbij komt hij tot de conclusie dat vrouwen in Vlaanderen niet zozeer A.N.-woorden als wel meer *endogene* woorden gebruiken. Daardoor is hun AN-score nu eens beter (b.v. minder purismen), dan weer slechter (b.v. meer Zuidnederlandse woorden van het type *facteur* en *goesting*). De verklaring kan twee richtingen uit : ofwel zijn vrouwen minder onzeker in hun AN-gebruik (door hun grotere respect voor die variant), ofwel kennen ze minder goed de exogene varianten (wegens een lagere scholingsgraad). Verder onderzoek is hier geboden.

Lezingen gehouden in de Vlaamse afdeling :

J. TAELEDEMAN : *Woordvorming, een stiefdochter van de dialectologie.*

Hierin wordt allereerst aangetoond dat het woordvormingsonderzoek tot nog toe een erg marginale plaats in de dialectstudie bekleed heeft. In sommige opzichten is dit begrijpelijk (meestal een geringe geografische variatie en geleidelijke overgangen, het optionele karakter van woordvormingsregels en de moeilijke opvraagbaarheid).

Er zijn nochtans heel wat goede redenen aan te voeren voor een dringende en volwaardige integratie van dat domein in het dialectonderzoek (o.a. lexicaal-typologische verschillen met de standaardtaal, een dieper historisch inzicht door vergelijking van ruimtelijke varianten en de snelle infiltratie van woordvormingsmogelijkheden uit de standaardtaal in de dialecten). Met concrete voorbeelden uit sommige Vlaamse dialecten worden ook een aantal richtlijnen voor de verzameling van materiaal en ook een paar onderzoekslijnen uitgestippeld.

R. VAN PASSEN : *Kaatsspelen in Antwerpen van de 15de tot de 18de eeuw.*

In aansluiting bij het artikel van J. Lindemans over de „Speel-terreinen van onze voorouders” en bij een licentiaatsverhandeling van het Leuvense „Instituut voor lichamelijke opleiding” naar „Toponymie en sportbeoefening”, wordt een aspect van de „spelende mens” via de toponymie onderzocht. Aan de hand van de schepenregisters van Antwerpen, aangevuld door de zgn. wijkboeken en enkele notarisarchieven, wordt het facet „kaatsspel” belicht. De bloeiperiode van het kaatsspel, dat zowel in overdekte ruimten als in de openlucht beoefend werd, blijkt de 16de eeuw te zijn. In die gouden eeuw van de Scheldestad hadden tal van straten één of zelfs een paar kaatsbanen. In totaal waren er ruim 30. Om praktische redenen werden de toponymica i.v.m. het kaatsen rond de sraatnamen gegroepeerd. De oudste vermeldingen van kaatsspelen zijn van het einde van de 15de, de jongste van de 18de eeuw. Sommige kaatsspelen zijn reeds tot huisnaam versteend en herinneren aan een spel dat er „te wesenplach”, andere

zijn appellatief en wijzen dus op een bestaande kaatsbaan ; van nog andere verneemt men de recente aanleg.

Een paar keren, o.a. bij de Jeruzalemstraat, kon geconstateerd worden dat het ruime terrein van het kaatsspel ingenomen werd voor het trekken van een straat. De kaatsbanen in de open lucht lagen vaak naast of achter het daarbij horende gebouw ; er is dan weleens sprake van een poortje en een gebouwtje achter op het pand. Dat het houden van kaatsspel niet altijd renderend was, bewijzen de vrij talrijke verkopeningen ervan op de „Vrijdagse Markt”. In één enkel geval was de kaatsspelhouder een spelman, die in zijn kaatszaal vermoedelijk ook danslessen organiseerde.

De vorm *kets* komt slechts een drietal keren voor, zodat de grafie *kaats* een overweldigende meerderheid vormt.

F. DEBRABANDERE : *Enkele familienamen.*

Spreker behandelt allereerst de familienaam Schelhaever, naar de vorm een zinwoord : schil (de) haver, naar de betekenis een beroepsnaam van de haverpeller, zoals Fr. Pilavoine. Buysrogge kan vanwege de ui niet worden verklaard uit bosrogge, busrogge „zaadrogge”, maar is blijkens de 14de-eeuwse vorm Buzerogge een zinwoord-beroepsnaam : die de rogge klopt, dorst, te vergelijken met Duits Klopperoggen en Stoterogge (*Vlaamse Stam*, 1989, 34-36). Pil(1)oy, -ois verklaart S. als var. van Fr. Pelloie, Poilloue, dus pèle oie : vogelviller ; vgl. 1342 Villevogel in Dortmund. Voor het i-vokalisme vergelijkt hij met Pilorge, Pilavoine en Pillepois. Deze laatste naam verklaart hij niet als erwtendief (zoals Morlet), maar als erwtendopper. Poilvache is ongetwijfeld de beroepsnaam van een koeviller. Maar Poilvé en Pelvé verklaren Dauzat, Morlet en Herbillon als „poil levé” : met borstelig haar. S. is het daar niet mee eens en ziet in Poilvé en Pelvé een viller van kalveren. Veau is vé in het Oostwaals en vâ in Eure, wat dan de var. Pellevat verklaart. Poilvé vergelijkt hij met D. Kalbfell. Maar van vache bestond in het Oudfrans en in talrijke Fr. dialecten de variant vaiche, vèche, die we terugvinden in de familienaam Polvaiche/ Polvèche in Bethune en Atrecht in 1820. Deze variant verklaart de familienaam Pollefeys in het Kortrijkse. De naam De Pessemier(e), Pessemier(s), Passemier(s), Possemiers, Pussemier, Passenier(s), Possenier(s), Poussenier gaat — zoals bekend — op Mnl. persemier terug : woekeraar. S. meent dat ook (de) pel-

seneer, de Pelsenaire, -eire, Pelsneer, Polsenaere, Poossenaerts, Posenae tot Mnl. persemare, persenier : woekeraar teruggebracht moeten worden. En zelfs (de) Percenaire, (de) Persenaire rekent hij daarbij. Papeleu(x) is niet noodzakelijk een wolvenverslinder. Vanwege het oude voorbeeld „1320 Jehans de Papeleu” in Cambrou kan de naam ook uit de plaatsnaam Papeleux (Aisne) worden verklaard. Andersom verwerpt hij de verklaring door Herbillon van Poizat uit de plaatsnaam Le Poizat (Ain). Hij laat deze naam opklimmen tot de Artezische (1300 Martins) Pesas, een afl. van ofwel pois : erwt ofwel poids : gewicht. De volksetymologische naamvorm Peudepièce heeft Dauzat op een dwaalspoor gebracht. Het voorbeeld uit 1225 Jacobus Putepieche — en de huidige Waalse familienaam Putpièce staat daar dicht bij — toont aan dat Putepièce een slecht, kwaad stuk is, waarschijnlijk een slecht stuk land, te vergelijken met Malpièce. Ten slotte wijst hij erop dat onze grote expressionistische schilder Permeke uit Prèmesques (Nord) stamt.

In de Waalse afdeling werden vier lezingen gehouden.

Het *Bestuur van de Commissie* voor de periode mei 1987 tot mei 1989 is als volgt samengesteld : V.F. VANACKER, voorzitter ; R. MANTOU, ondervoorzitster ; J. GOOSSENS, voorzitter Vlaamse afdeling ; R. MANTOU, voorzitster Waalse afdeling ; J. TAELEDMAN, secretaris Vlaamse afdeling ; J. GERMAIN, secretaris Waalse afdeling ; F. DEBRABANDERE, secretaris-generaal.

De *Handelingen LX* (1987) telden 224 bladzijden. Ze werden geruild met een aantal tijdschriften en wetenschappelijke instellingen (zie lijst). De door aankoop of ruil verkregen werken werden gedeponereerd in onze bibliotheek, die ondergebracht is in de bibliotheek van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Honderd exemplaren werden de wetenschappelijke centra van de Belgische universiteiten ter beschikking gesteld, ten behoeve van vorsers en studenten.

Inzake *straatnaamgeving* werd de Commissie in 1988 door talrijke Brusselse en Waalse gemeenten geraadpleegd. De Commissie adviseerde eveneens het Ministerie van Verkeerwezen i.v.m. de namen van parkeerplaatsen op de autowegen.

De Commissie heeft de *taalkundige revisie van de geografische namen van de stafkaarten* die door het Nationaal Geografisch Instituut uitgegeven worden, voortgezet. Voor de Vlaamse afdeling heeft het Instituut voor Naamkunde in Leuven onder leiding van K. ROELANDTS advies uitgebracht i.v.m. 564 toponiemen in 25 gemeenten : Achel, Balen, Beringen, Bocholt, Bree, Diest, Gruitrode, Hasselt, Herk-de-Stad, Houthalen, Kermt, Kinrooi, Leopoldsburg, Lommel, Maaseik, Meerhout, Meeuwen, Mol, Neerpelt, Overpelt, Paal, Peer, Retie, Tessenderlo. In de Waalse afdeling werd het onderzoek gedaan door J. LECHANTEUR en J.M. PIERRET.

Met de meeste hoogachting,

Brugge, 31 december 1988.

De Secretaris,

F. DEBRABANDERE.

De voorzitter,

V.F. VANACKER.